

teljsko-bračnog morala je razrađena u dva opširna poglavlja. Prvo tretira čak sedam tematskih cjelina: brak prema Bibliji, povijesni pregled u zajednici vjere, predbračno pitanje, antropološki pogled bračnog morala, izvanbračni suodnosi, kriza braka kao institucije, te problematika stabilnosti i razvoda. Svim ovim aspektima autor ne pristupa naivno, već pokušava ući u sržna pitanja ljudske zajednice koja su vezana uz današnju opću krizu ne samo ljudskih odnosa, nego i shvaćanja života uopće.

Drugim i posljednjim poglavljem (uloga obitelji, njezine moralne vrednote, odgovorno radanje, prava djeteta, cjelovit odgoj) zaokružena je osnovna tematska cjelina Valjanova djela; ono zaista "nadirazi okvire tradicionalnog vrednovanja" spolnosti (proslov), kako je ovo područje ljudskoga života donedavno interpretirano. Navedeni podnaslovi upućuju na izbor pitanja koja su u središtu moralnoga odgoja danas, a koji će teško biti djelotvoran bez teonomnoga pristupa u pitanjima spolnosti. Za ovakvu orijentaciju moralne pedagogije pisanim riječju, osobito biblijsko-antropološku orijentaciju, autor je očito inspiriran alfonzijanskim usmjerenjem još iz studentsko-rimskih dana.

Pozivajući se na biblijsku interpretaciju ljudske realnosti zahvaćene svjetlom vjere, autor stavlja brak i obitelj među središnja pitanja moralnoga opredjeljenja unutar kršćanske zajednice. Međutim, kako se u današnjim izmijenjenim društvenim okolnostima neprestano događaju mnoge promjene, on pritom naglašava bitnu ulogu moralne teologije u promišljanju o tome kako i u izmijenjenom životnom kontekstu ostati dosljedan temeljnim vrednotama ljudske zajednice. Ukupni sadržaj autorova djela je upravo tome i namijenjen.

Knjiga je, izgleda, nedovoljno uočena i još manje vrednovana. Ona doduše nije ni savršena niti definitivno dorečena, ali ovako strukturirane, zasad bolje nema. Svi koji su na bilo koji način uključeni u područje pedagogije, vjeroučitelji, katehisti /ce, propovjednici i ostali prenositelji poruke vjere, trebali bi ovo djelo ne samo pročitati, već ponovo čitati.

Tomislav Jozić

Novi teološki priručnik o Crkvi*

Luka Markešić, *Crkva Božja. Postanak - povijest - poslanje*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2005., 303 str.

Autor je profesor na Franjevačkoj teologiji koji je pod kraj svoje radne karijere napisao teološki priručnik o predmetu što ga predaje te u nj utkao svoje iskustvo predavanja, poučavanja i prezbiterijskoga djelovanja u Crkvi. Kad me je prije Božića 2003. zamolio da budem jedan od recenzenata, rado sam prihvatio to povjerenje te mu pismeno 15. ožujka 2004. dostavio svoje pozitivno mišljenje, preporučivši knjigu za tiskanje, ali i upozorivši na neke tiskarske i tehničke pogreške. Ujedno sam predložio neke male dopune i pojašnjenja ostavljajući autoru katoličku akademsku slobodu i odgovornost.

Pozdravljam objavljivanje ove knjige kao još jednog priručnika o Crkvi na hrvatskom jeziku. Generacija studenata u koju spadamo nas dvojica (rođeni smo iste 1937. god.) studirala je ovaj predmet u diplomskom dijelu studija po ciklostilski

* Izlaganje na predstavljanju knjige 16. lipnja 2005. u Franjevačkom samostanu na Bistrici u Sarajevu. Drugi izlagač je dr. fra Ivan Šarčević.

izdanoj knjizi Đ. GRAČANIN, *Crkva Kristova* (Nadbiskupsko bogoslovno sjemenište, Zagreb 1962.). Prvu knjigu ovoga teološkog traktata nakon Drugoga vatikanskog sabora napisao sam ja kao profesor početnik na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu te joj dao naslov *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija* (KS, Zagreb 1976.). Profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu dr. Tomislav Ivančić napisao je te 2004. objavio knjigu *Crkva. Fundamentalno-teološka ekleziologija* (Teovizija, Zagreb 2004.). Ovaj naslov pokazuje da se na KBF-u u Zagrebu nauk o Crkvi predaje u dva traktata: jedan u okviru fundamentalne teologije, drugi u okviru dogmatske teologije. Profesor L. Markešić i ja (te još neki drugi predavači ovoga predmeta na hrvatskom govornom području!) smatramo da je bolje pod jednim traktatom obuhvatiti oba vida i tako smo postupili u priručnicima koje smo napisali.

Budući da drugi predstavljatelj večeras iznosi pregled sadržaja knjige, ja se zadržavam na nekim odlikama sa stajališta ekleziologije.

Autor pri pisanju ima na umu katoličke studente teologije, ali je njegova knjiga o Crkvi *ekumenski i međureligijski otvorena*. To se vidi najprije po naslovu: "Crkva Božja". Drugi imaju zatvoreniji naslov, u kojem je istaknuto da je to katolički nauk o Crkvi ili jednostavo traktat o Crkvi (tako tri spomenuta hrvatska teologa; od stranih W. Kern i dr. 1986.,¹ J. Werbick 1994.,² Severino Dianich-Severina Noceti 2002.,³ i dr.). Kad nas urednici teoloških časopisa mole da dadnemo znanstvenu gradaciju nekoga novog članka, pošalju nam i

pravila od kojih je prvo, odgovarala li naslov sadržaju. U tom smislu, naslov i podnaslov Markešićeve knjige najavljuju teološko istraživanje i razmišljanje o Crkvi kao instrumentu Božjeg djelovanja u svijetu, kao znaku i sakramentu spasenja, uza svijest i vjeru da se Bog u svom djelovanju služi elementima crkvenosti, moralnosti i dobrote koji postoje kod kršćana nekatalika, kod sljedbenika drugih religija te kod agnostika. To se osobito vidi u podnaslovima "Crkva kao zajednica spasenja u povijesti svijeta" u poglavlju "Isus Krist - ustanovitelj Crkve" (str. 71-74), nadalje "Odnos Crkve prema drugim kršćanima i svijetu" u Konstituciji LG (str. 95-100), zatim "Nove perspektive kršćanstva u Duhu Božjem" u poglavlju o Crkvi kao hramu Duha Svetoga (str. 133-134) te "Upotreba slike o katolicitetu Crkve" u poglavlju o katolicitetu kao bitnom svojstvu Crkve (str. 220-229) gdje citira misao kardinala Ratzingera da Crkva ne postoji za sebe nego za druge. Najviše se to vidi u zaključku knjige koji je naslovio: "Nova vizija i perspektiva poslanja Crkve" (str. 294-295).

Prilikom iščitavanja rukopisa radi recenzije opazio sam da se autor uglavnom drži Küngove knjige o Crkvi, ali ne govori o laicima u Crkvi u okviru eventualnoga poglavlja o općem svećeništvu svih krštenih vjernika kao Küng.⁴ Možda i zato što Küngova knjiga ima 600 stranica a Markešićeva 300 pa je nužno trebalo praviti odabir grade. Možda i zato što tübingski profesor djeluje u pretežno protestantskoj sredini gdje je opće svećeništvo svih krštenih, koje se temelji na sigurnom učenju Novoga Zavjeta, toliko naglašeno da blijedi potreba zaređenih služitelja kakvi su dakoni,

¹ W. KERN - H. J. POTMMEYER - M. SECKLER, *Traktat Kirche*, Herder 1986.

² J. WERBICK, *Kirche. Ein ekklesiologischer Entwurf für Studium und Praxis*, Herder 1994., prevedeno na talijanski a izdala ga je Queriniana, Brescia 1997.

³ S. DIANICH - S. NOCETI, *Trattato sulla Chiesa*, Queriniana, Brescia 2002., 587 str.

⁴ Usp. poglavlje "Das allgemeine Priestertum", u: H. KÜNG, *Die Kirche*, Herder 1967., str. 429-457.

prezbiteri i biskupi. Naš autor u relativno opširnom podnaslovu "Karizmatička struktura Crkve" (str. 139-146) kritizira tradicionalnu ekleziologiju što je izgradnju Crkve temeljila na službi zaređenih predstojnika te stvarala "monopolistički položaj jedne nad drugim karizmama" (str. 145). Nije smatrao potrebnim posvetiti koji podnaslov karizmi laika u Crkvi i svijetu. Kako je knjiga morala biti ograničena, on je smio pretpostaviti da će studenti teologije o tome opširno učiti u okviru pastoralne teologije i drugih disciplina. U vrijeme socijalističkoga režima državni sociolozi i službenici Komisije za odnose s vjerskim zajednicama često su sužavali pojam Crkve na biskupa i svećenike. Zato je u našim prilikama važno odgojiti kandidate na ministrijalno svećeništvo da kao pastoralni djelatnici čine dostatan prostor laicima u Crkvi, jer bez angažiranih laika koji su članovi Crkve ali i svoga društva, nema žive Crkve kao znaka spasenja ni plodne prisutnosti kršćana u pluralnom društvu. T. Ivančić raspravlja o doprinosu laika životu i djelovanju Crkve u poglavlju "Svjedočanstvo Crkve" (str. 189-221). S. Dianich-S. Noceti u poglavlju "Ministeriji" (str. 387-487) posvećuju 41 stranicu laicima, posebno vjernicima u braku, te 54 stranice zaređenim služiteljima. Jürgen Werbeck, koji je teolog laik profesor na Teološkom fakultetu u Münsteru, govori o laicima u poglavlju "Putujući narod Božji" gdje izlaže ulogu vlasti u Crkvi kao služenje zajednici (str. 157-212 talijanskog izdanja) te ponovno u poglavlju o Crkvi kao zajedništvu svetih osoba i svetih dobara (str. 377-484), vodeći računa o Lutherovu protestu protiv prenamaglašavanja vidljivosti Crkve.

H. Küng u svojoj knjizi *Unfehlbar? Eine Anfrage* (1973.) ustvrdio je da katoličko učiteljstvo nije vjerski nadležno ni filozofski sposobno formulirati *vjerske* istine koje bi bile trajno obvezatne. Kako tu svoju tezu nije htio povući ni doreći da ne bude

suprotna obvezatnoj vjeri Crkve, bio je razriješen službe profesora na katoličkom Teološkom fakultetu, ali ne i službe svećenika. Naš autor se distancira od ove teze navodeći jedan dugački citat iz knjige K. Rahnera (str. 214-215). Ova teološka diskusija kao i okolnost da je u Dogmatskoj konstituciji *Lumen gentium* Drugoga vatikanskog sabora učiteljska služba pape i biskupâ protumačena kao karizma u Crkvi i za Crkvu, nadahnula je našega autora da u okviru poglavlja o apostolicitetu Crkve usporedi pravoslavno, protetantsko i katoličko učenje o tome te opširno obradi dogmu o nezabludivosti pape u vjerskom naučavanju kada nastupa kao vrhovni vidljivi pastir Crkve (str. 230-283). Radujem se što naš autor dosljedno preriče latinski teološki termin *infallibilitas* s "nezabludivost" a ne "nepogrešivost", jer ova precizacija otklanja mnoge nesporazume u raspravama s kršćanima odijeljenim od Rima i sljedbenicima drugih religija ili agnosticima. Gračanin ovo prevodi s "neprevarljivost",⁵ ali se neko vrijeme i kod nas katolika koji pišemo teologiju na hrvatskom prevodilo s "nepogrešivost". Ostatak toga je natuknica "Nepogrešivost Crkve" u Stvarnom kazalu knjige *Dokumenti* Drugoga vatikanskog sabora, iako u samom službenom prijevodu LG 25 za *infallibilitas* stoji "nezabludivost".

Naš autor kaže u predgovoru da Crkvu promatra kao teološku stvarnost i proučava teološkom metodom, smatrajući da joj je glavna zadaća objavljivanje Božjeg kraljevstva u povijesnom svijetu. Crkvu promatra "u svjetlu nade u Boga kao Apolutnu budućnost svijeta", univerzalni sakrament spasenja. Iz dijela "Redovnička vizija i perspektiva u Crkvi" (str. 145-157) čitatelji koji ga ne poznaju osobno lagano će otkriti da on razmišlja o Crkvi kao pripadnik jedne redovničke zajednice papinskog prava. Za njega je "redovništvo bitni dio Crkve kao zajednice spasenja, koje *više, bolje i brže* (podcrtao autor) svjedoči ži-

⁵ Usp. Đ. GRAČANIN, *Crkva Kristova*, str. 332-347.

vot evanđelja i nasljedovanja Isusa Krista, te na taj način sudjeluje u životu i poslanju Crkve, otvarajući joj uvijek nanovo perspektivu u povijesti Crkve, koja konačno ima svoj cilj u zajednici Božjeg života". Markešić je ekleziolog redovnik. Iz bilježaka vidimo da se služio uglavnom literaturom na njemačkom iz šezdesetih i sedamdesetih godina. Bilo bi lijepo da je mogao izdašnije konkludirati i neka novija djela na njemačkom te pogotovu na drugim velikim jezicima. Unatoč tome, njegov priručnik o Crkvi za studente teologije je kvalitetna prnova u teologiji na hrvatskom koja dopunjava druge slične knjige.

Mato Zovkić

Orlovčevo nadlijetanje povijesti

Anto ORLOVAC, *Učiteljica života. Prilozi iz povijesti Katoličke Crkve na području današnje Bosne i Hercegovine*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 2004., 425 str.

Poštovani prijatelji dobre knjige!*

Pozdravljajući vas s poštovanjem, večeras vam predstavljamo knjigu mons. dr. Ante Orlovca, generalnoga vikara banjolučkoga biskupa, s naslovom *Učiteljica života* i podnaslovom *Prilozi iz povijesti Katoličke Crkve na području današnje Bosne i Hercegovine*. A nakon čitanja te knjige, vas koji ste se okupili na ovome činu, najprikladnije je nazvati upravo "prijateljima dobre knjige" jer ova zbirka Orlovčevih radova zaista zaslužuje takav naziv.

Dužnost mi je na početku kazati kako mi je, prema dogovoru s organizatorom ovo-

ga događaja, u zadaću stavljeno da knjigu predstavim uvodno i okvirno kako bi se sljedeći predstavljači mogli posvetiti specifičnim temama na način koji budu smatrali najprikladnijim.

Anto Orlovac je odavno stručnoj javnosti poznat kao pisac samostalnih knjiga i ozbiljnih znanstvenih studija koje je objavljivao u raznim časopisima i zbornicima. Onaj, tko je već imao priliku čitati Orlovčeve radove, zna da se njegovim tekstovima vjeruje jer on svoje napisane tvrdnje pret hodno provjerava a kod objavljivanja dokumentira. Ovaj zbornik njegovih radova dokazat će to i onima koji će se, čitajući ga, možda prvi put susresti s Orlovčevim studijama. On se u njima vrlo smireno bavi našim neuralgičnim krajevima i njihovim nemimim ljudima koji se već vjekovima nalaže "na razmeđu svjetova i stoljeća", kako je glasio početni glavni naslov ove knjige. I jer mi se čini da je, u kombinaciji sa sadašnjim podnaslovom, "razmeđe svjetova i vjekova" jače i originalnije od klasične *magistrae vitae*, nije mi baš jasno zašto ga je promijenio. No, bit će da je imao razloge!

Orlovčevo pero lako teče. Unatoč teškim temama ponekad je čak razigrano. Njegov jezik ne umara. Stil mu je čvrst i prepoznatljiv, izričaj jasan a rečenica kratka. Nikada se ne udaljava od zadane teme. Snaga oštine zapažanja i kritičkog otklona ne pada. Čak ni onda kad naidete na tragove poznatoga Orlovčeva humora koji mu redovito služi za ilustraciju.

Većina ovdje skupljenih članaka već su objavljeni. Neki su za ovu priliku pre radeni u odnosu na već objavljeni oblik, dok se studiozni pokušaj ubikacije nekih župa, crkava i crkvena u kasnom srednjem vijeku na području Banjolučke biskupije ovdje pojavljuje prvi put. Svi oni još jed-

* Tekst pročitao prigodom predstavljanja knjige dr. Orlovca na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu, 19. svibnja 2005.